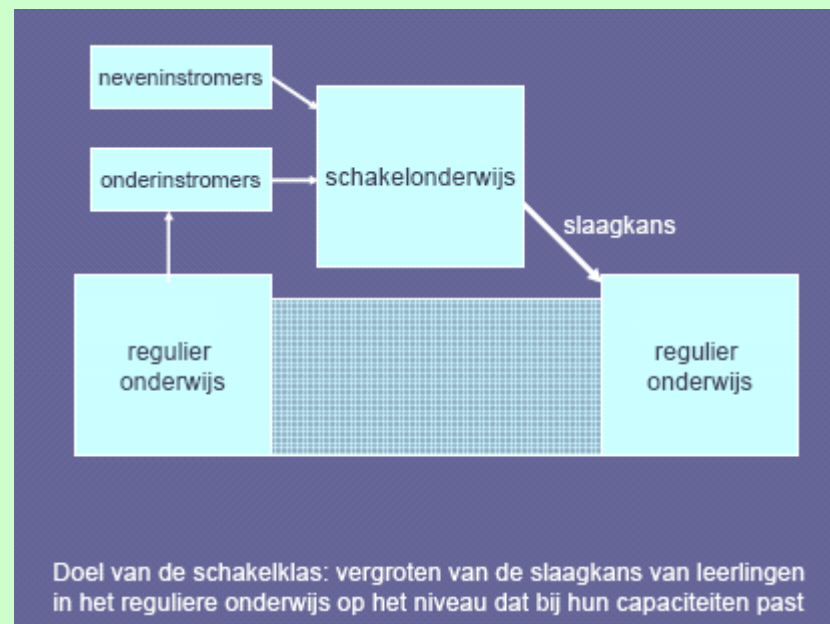

NAZORG BIJ SCHAKELKLASSEN

Wat zijn schakelklassen?

Schakelklassen zijn aparte groepen of groepjes waarin leerlingen die vanwege een grote taalachterstand een geringe slaagkans hebben in het reguliere onderwijs op het niveau dat bij hun capaciteiten past, gedurende één schooljaar intensief taalonderwijs volgen. Het doel van de schakelklas is door middel van dit ene schooljaar waarin het wegwerken van taalachterstanden centraal staat, de leerlingen een goede kans van slagen te bieden in het schooltype dat bij hen past. Schakelklassen kunnen zowel voor neveninstromers (nieuwkomers) als voor onderinstromers (allochtoon en autochtoon) worden ingezet.

In het kader van het onderwijsachterstandenbeleid zullen vanaf het schooljaar 2006-2007 in het hele land schakelklassen ingericht worden. De schakelklas kan ingericht worden als een extra schooljaar – een tussenschakel - maar ook als een bijzonder schooljaar – een parallelschakel - met wel een afwijkend programma maar van waaruit de leerlingen gewoon kunnen doorstromen naar een volgende groep en dus geen jaar 'verliezen'.

Schakelklassen kunnen in principe voor ieder schooljaar in het basisonderwijs worden ingericht, vanaf groep 0 (een schakelklas in de VVE-leeftijd, voorafgaand aan groep 1) tot de kopklas (een schakelklas voor leerlingen die groep 8 al doorlopen hebben maar met een extra jaar bijspijkeren van taal betere mogelijkheden hebben in het voortgezet onderwijs). Schakelklassen kunnen niet verbonden worden aan het voortgezet onderwijs, voor het VO gelden andere regelingen zoals het Leerplus-arrangement.

De schakelklas kan worden opgezet als voltijd voorziening, waarin de leerlingen gedurende de hele schooldag in de aparte groep onderwijs krijgen. Er zijn echter ook minder intensieve vormen mogelijk, waarbij leerlingen een gedeelte van de schooldag in de reguliere groep blijven: de deeltijdvariant (minimaal 8 uur per week) en de verlengde schooldagvariant (minimaal 100 uur per jaar, in het verlengde van de reguliere schooldagen).

→ voor meer informatie zie www.schakel-klassen.nl

Wat gebeurt er in de schakelklas?

Over de invulling van het curriculum in de schakelklas, de keuze voor een bepaalde methode of aanpak, is in de wet- en regelgeving niets bepaald. Terecht, want scholen kunnen dat – soms in samenwerking met een schoolbegeleidingsdienst – prima zelf, zo blijkt uit het succes van de pilots en eerdere voorlopers van de schakelklassen. Bovendien gaat het niet alleen om het kiezen van een effectieve invulling, maar moet het ook een invulling zijn die past bij de specifieke doelgroep en binnen het bredere taalbeleid en de organisatorische mogelijkheden van de school.

Toch kunnen wel enkele factoren worden benoemd die van belang zijn voor het succes van schakelklassen. Uit de ervaringen in de pilots schakelklassen blijkt dat veelal dezelfde mechanismen worden benut om de leerlingen in hoog tempo hun taalachterstanden te helpen wegwerken. De belangrijkste mechanismen of succesfactoren zijn: leerlingkenmerken; inhoud van het curriculum; werkwijze of aanpak; de sociaal-emotionele setting in de schakelklas en de kwaliteit van de leerkracht.

Leerlingkenmerken verklaren een deel van het succes van de schakelklas bij de versnelde taalverwerving. Voor de meeste schakelklassen geldt dat vooraf een meer of minder strenge selectie van leerlingen plaatsvindt. In de meeste gevallen geldt daarbij 'leerbaarheid' van de leerlingen als een van de centrale selectiecriteria. Daarnaast wordt veelal geselecteerd op motivatie,

afwezigheid van gedragsproblemen en andere problematiek, en soms op ondersteuning door ouders.

De *inhoud van het curriculum* verklaart ook een deel van de relatief snelle taalverwerving van leerlingen in de schakelklas. Hoewel het curriculum totnogtoe in elk van de schakelklassen anders is, geldt overal dat relatief veel of zelfs alle lessen in het teken staan van taal, uitbreiding van de woordenschat, luister- en spreekvaardigheid, lezen en tekstbegrip. Daarbij is de keuze voor bepaalde methoden specifiek afgestemd op het niveau en de aard van de taalachterstanden van de leerlingen. Ook wordt een zwaar of 'saaï' curriculum veelal niet geschuwd: de leerlingen hebben daar immers ook de motivatie en de cognitieve capaciteiten voor. Tenslotte heeft in het curriculum van diverse schakelklassen ook het aanleren van leerstrategieën een prominente plaats, waardoor de – toch al 'leerbare' – leerlingen niet alleen veel taal krijgen aangeboden maar ook nog eens leren hoe zij nog effectiever en sneller kunnen leren.

De *werkwijze en aanpak* zijn een derde succesfactor. Voor vrijwel alle schakelklassen geldt dat de lesstof wordt aangeboden op het eigen niveau van iedere leerling, waarbij zonodig in meerdere niveaus wordt gedifferentieerd. Niet alleen de aangeboden stof wordt op de individuele leerlingen aangepast, maar ook bij de uitleg en verwerking daarvan is er veel individuele aandacht en begeleiding. Andere veel voorkomende kenmerken van de werkwijze en aanpak in schakelklassen zijn thematisch onderwijs, contextrijk leren, integratie van taal in de overige vakken en veel nadruk op samenwerken.

Een vierde succesfactor is de *veilige sociaal-emotionele setting* van de schakelklas. Het is doorgaans een kleine groep met gemotiveerde leerlingen zonder gedragsproblemen die allemaal met grote taalachterstanden kampen. Veel schakelklasleerkrachten beschrijven hoe leerlingen die voorheen altijd teruggetrokken en passief in de klas zaten, in deze veilige setting helemaal los komen, vragen durven stellen, honderduit praten en steeds actiever deelnemen aan de lessen. Vaak wakkeren de leerlingen ook elkaars ambities, gevoel van eigenwaarde en werkhouding aan. Vooral in de kopklassen wordt aan dit peergroup-effect vaak een groot belang toegeschreven. Ook de grote mate van individuele aandacht van de leerkracht draagt bij aan het zelfvertrouwen, de motivatie en ambities van de leerlingen.

De vijfde succesfactor is de *kwaliteit van de leerkracht*. In bijna alle schakelklassen is tot dusver gekozen om een 'kei van een leerkracht' in te zetten: een leerkracht met specifieke deskundigheid en belangstelling voor de aanpak van taalachterstanden, die daarnaast ook (zeer) ervaren, gemotiveerd en betrokken is en in staat is naar meerdere niveaus te differentiëren.

Waarom nazorg?

Er zijn twee redenen waarom begeleiding van de schakelklasleerlingen na het schakeljaar nodig zou kunnen zijn:

1. als schakelklasleerlingen niet binnen één jaar hun taalachterstand voldoende inlopen om te kunnen meekomen in het reguliere onderwijs op het niveau dat bij hen past;
2. als blijkt dat leerlingen door het jaar in het afwijkende regime van de schakelklas nieuwe aansluitingsproblemen ondervinden met het reguliere onderwijs. De mechanismen die in het proces van het schakelonderwijs werkzaam zijn kunnen deze nieuwe aansluitingsproblemen veroorzaken.

Bijna alle leerlingen in schakelklassen boeken grote en snelle vooruitgang op het gebied van taalvaardigheid. Toch moet er rekening mee worden gehouden dat veel leerlingen moeite zullen hebben met het maken van de overstap (terug) naar het reguliere onderwijs.

Uit de resultaten van oud-leerlingen van al langer bestaande schakelklassen (de voorlopers van het huidige beleid) blijkt ook dat een aanzienlijk deel van de leerlingen in het eerste en soms ook tweede jaar na het verlaten van de schakelklas een terugval vertoont in leerprestaties.¹ De verklaring die ervaren schakelklasleerkrachten daarvoor geven is dat de taalkloof die de leerlingen scheidde van het reguliere onderwijs op het niveau dat bij hen past, in de schakelklas weliswaar wordt overbrugd, maar dat als gevolg van de bijzondere leersituatie in de schakelklas een nieuwe kloof met het reguliere onderwijs wordt gecreëerd.

Ironisch genoeg wordt deze nieuwe kloof naar het reguliere onderwijs juist gecreëerd door een aantal van de succesfactoren van het onderwijs in de schakelklas. De vaak bijzondere aanpak, de kleine veilige setting en de intensieve persoonlijke aandacht en stimulering in de schakelklas dragen bij aan de snelle vorderingen van de leerlingen op het gebied van taal, maar wijken sterk af van de aanpak en setting in de klassen waarnaar de leerlingen uitstromen. De overstap naar het reguliere onderwijs is dan 'wel even schakelen'.

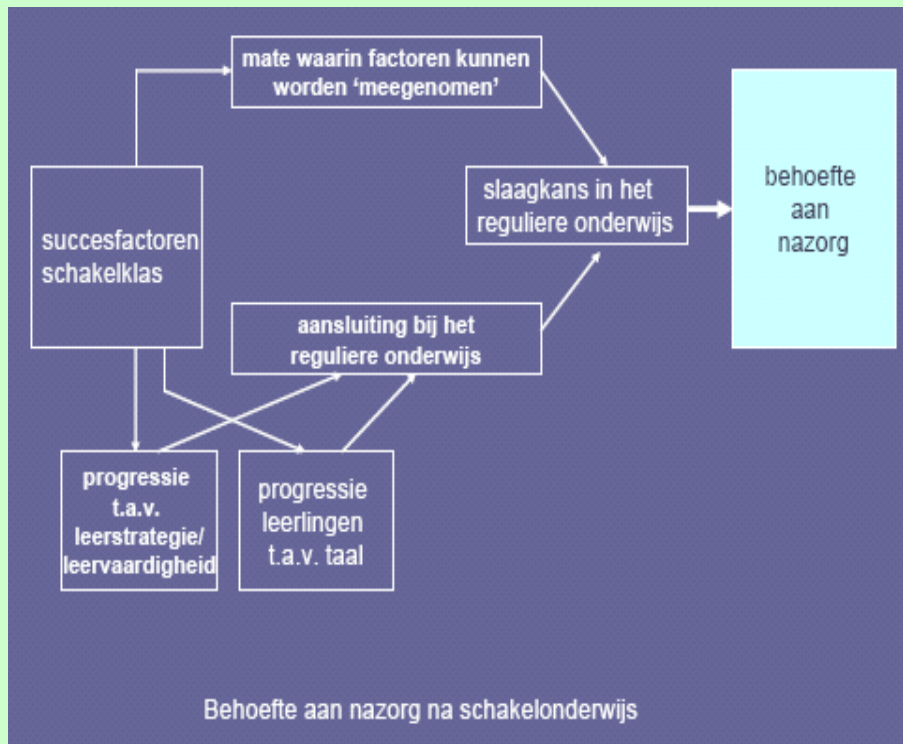
Naarmate de effectiviteit van een schakelklas daarentegen meer steunt op factoren die de leerlingen kunnen 'meenemen' naar en benutten in het beoogde reguliere vervolgonderwijs, is de aansluiting en dus de slaagkans van de leerlingen beter.

Succesfactoren van schakelklassen die leerlingen kunnen 'meenemen' zijn hun eigen leercapaciteiten (de leerlingkenmerken); de verworven woordenschat en taalbeheersing (mede bepaald door de curriculumkenmerken); en de verworven leersstrategieën en leervaardigheid voorzover deze aansluiten bij de aanpak in het onderwijs waar de leerlingen terecht komen. Succesfactoren die leerlingen niet of nauwelijks kunnen 'meenemen' zijn de kwaliteit van de leerkracht en de sociaal-emotionele setting, al kunnen beide wel in belangrijke mate bijdragen aan de genoemde meeneembare factoren.

---

¹ zie bijv. Oberon (2004) Schoolloopbaan Utrechtse kopklasleerlingen: Monitor Lokaal Onderwijsbeleid Utrecht

Vanzelfsprekend zal het van geval tot geval verschillen of zich daadwerkelijk aansluitingsproblemen voordoen. De ontvangende school of groep, de individuele leerling en diverse externe factoren spelen daarbij een rol.

Welke vormen van nazorg zijn er?

Er zijn veel verschillende vormen van nazorg denkbaar. Deze vormen kunnen variëren:

- in focus: gaat het erom de leerlingen een laatste steuntje in de rug te geven bij het op peil brengen van hun taalvaardigheid of gaat het om sociaal-emotionele begeleiding?
- in intensiteit: van monitoring van de resultaten tot terugkom-momenten of extra begeleiding binnen de ontvangende school
- in timing: van voorbereiding van leerlingen op het reguliere onderwijs tijdens het schakeljaar, advisering bij het zoeken van een vervolgschool, persoonlijke overdracht door de schakelklasleerkracht aan de ontvangende leerkracht tot nazorggesprekken of extra begeleiding in het schooljaar ná de schakelklas.

Welke vorm van nazorg is geschikt?

Het is uiteraard niet nodig en ook niet raadzaam om voor iedere schakelklas of voor iedere leerling een heel scala aan nazorgmogelijkheden te organiseren. Net als voor het onderwijs in de schakelklas zelf geldt ook voor de nazorg dat maatwerk geboden is.

Al bij het opzetten van de schakelvoorziening, dus los van de individuele leerlingen, kan deels worden voorzien in welke vormen en intensiteit er behoefte zal zijn aan nazorg.

In de eerste plaats kan men al bij het eerste ontwerp van een schakelklas inschatten in welke opzichten de beoogde opzet, naast het overbruggen van de bestaande taalachterstanden, kan leiden tot nieuwe of andere aansluitingsproblemen bij de overstap van leerlingen naar het reguliere onderwijs.

Is in de beoogde opzet van de schakelklas bijvoorbeeld sprake van een organisatievorm en aanpak in de klas die sterk afwijken van de in de reguliere (vervolg-) groepen, dan kan men op dat moment al nadenken over de manier waarop de leerlingen geholpen kunnen worden om na het schakeljaar weer 'terug te schakelen'.

NAZORG BEGINT BIJ VOORZORG

Wellicht is het mogelijk om tijdens het schakeljaar geleidelijk meer richting reguliere aanpak en organisatie te gaan. Misschien ook kan rond het einde van het schakeljaar met de leerlingen worden gesproken en nagedacht over de overstap die volgt, of is het mogelijk om de aanpak van de schakelklas over

te dragen aan de ontvangende leerkrachten. Wat ook de gekozen oplossing is, in ieder geval kan vaak al in de ontwerpfase van de schakelklas worden vastgesteld op welke punten na afloop aanpassingsproblemen te verwachten zijn.

Een tweede voorspeller van de behoefte aan nazorg is het soort leerlingen waarvoor de schakelklas wordt opgezet. Gaat het om nieuwkomers, dan is de ervaring dat één jaar intensief taalonderwijs doorgaans niet voldoende is om daarna probleemloos te kunnen meedraaien in het reguliere Nederlandse onderwijs. Natuurlijk zijn er altijd positieve uitzonderingen, zeer gemotiveerde en intelligente leerlingen die al na één schooljaar de Nederlandse taal behoorlijk beheersen, maar ook voor hen geldt dat dit vrijwel nooit genoeg is om daarmee conform hun eigenlijke capaciteiten te presteren.

Voor nieuwkomerschakelklassen is het raadzaam een substantiële vorm van nazorg te organiseren. Daarbij gaat het primair om nazorg ten aanzien van de beheersing en verwerving van schooltaal.

Als geschikte vormen van nazorg kan worden gedacht aan regelmatige terugkomenten in de schakelklas, aan structurele begeleiding of bijlessen in de ontvangende school of aan een aparte vervolvoorziening.

NIEUWKOMERS HEBBEN VAAK BAAT BIJ LANGER INTENSIEF TAALONDERWIJS

Uiteraard geldt dan niet dat alle leerlingen na het schakeljaar eenzelfde vervolgtraject zouden moeten volgen. Juist bij nieuwkomers is de verscheidenheid in leeftijd, leerbaarheid en de aanwezigheid van eventuele andere problemen erg groot, omdat in principe geen sprake is van selectie op dergelijke kenmerken voorafgaand aan de plaatsing in de schakelklas.

Een derde voorspeller van de behoefte aan nazorg is daarmee al aangeduid: de selectie die voorafgaand aan de plaatsing van de leerlingen in de

SELECTIE VOORSPELT NAZORGBEHOEFTE

schakelklas plaatsvindt. Afhankelijk van de selectiecriteria die gehanteerd worden kan al een globale inschatting worden gemaakt van de latere behoefte aan nazorg. Hoe groot is de taalachterstand van de leerlingen bij aanvang van de schakelklas? Zijn het uitsluitend zeer gemotiveerde leerlingen met behoorlijke capaciteiten en een ondersteunende thuissituatie of zijn het leerlingen waarbij zowel de motivatie als de ondersteuning echt vanuit de schakelklasleerkracht en de schakelklas-setting zal moeten komen? In het laatste geval is vanzelfsprekend de kans dat nazorg nodig is groter. Daarbij gaat het dan niet, zoals bij de nieuwkomers, primair om een aanvullende voorziening om nog verder te werken aan de taalbeheersing, maar staan juist zaken als sociaal-

emotionele opvang en begeleiding centraal. Voor de hand liggende vormen hiervoor zijn overdracht van de schakelklas-aanpak en -organisatie naar de reguliere groepen binnen de school (diverse van de huidige pilotscholen waar men veel leerlingen met taalachterstanden heeft opteren daarvoor), coaching van de leerkrachten van de reguliere groepen door de schakelklasleerkracht of eventueel (minimaal) wekelijkse terugkomenten in de schakelklas.

Naast de voorspellers van de behoefte aan nazorg die al bij aanvang van een schakelklas kenbaar zijn, blijft het natuurlijk zaak om ook tijdens en na het schakeljaar alert te zijn op signalen die wijzen op een noodzaak voor nazorg. Doorgaans zijn de schakelklasleerkrachten uitstekend in staat om in de tweede helft van het schooljaar te voorspellen welke leerlingen risico's lopen bij de overstap naar het reguliere onderwijs.

Meestal kunnen zij ook goed inschatten welke risico's dat zijn en hoe die ondervangen kunnen worden. Voor deze leerlingen kan op basis van het oordeel van de leerkracht een nazorgaanbod op maat worden gecreëerd.

BEOORDEEL NAZORGBEHOEFTE PER LEERLING

Ten slotte blijft er, voor alle oud-schakelklasleerlingen, de mogelijkheid om nog gedurende een of (liever) enkele jaren, de leerprestaties en het functioneren op school te monitoren via het leerlingvolgsysteem of anderszins. Vaak gebeurt dit door de schoolbegeleidingsdienst die betrokken is bij de schakelklas, soms ook door de schakelklasleerkracht zelf. Door voor alle oud-schakelklasleerlingen alert te zijn op terugvallende prestaties kan, ook voor leerlingen waarvan niet vooraf verwacht was dat de doorstart in het reguliere onderwijs moeilijkheden zou opleveren, alsnog een oplossing op maat worden gezocht.

Stappen voor het opzetten van nazorg bij schakelklassen

1. Begin bij het opzetten van een schakelklas met nadenken over wat de inrichting van het schakeljaar betekent voor de aansluiting bij het reguliere onderwijs. Denk hierbij aan de vijf (succes)factoren van de schakelklas.
2. Bereid de schakelklasleerlingen aan het eind van het schakeljaar zo goed mogelijk voor op de overgang naar het reguliere onderwijs.
3. Schrijf een nazorg-/overdrachtrapportage van alle schakelklasleerlingen voor de ontvangende leerkracht(en).
4. Breng de ontvangende leerkracht ervan op de hoogte dat het niveau van het merendeel van de schakelklasleerlingen nog onder het gemiddelde niveau ligt.
5. Bepaal wat de risicoleerlingen zijn; de leerlingen die naar alle waarschijnlijkheid een extra zorgbehoefte hebben in het reguliere onderwijs op taalgebied en/of sociaal-emotioneel gebied.
6. Leg de onderwijskundige zaken vast en beschrijf wat er gedaan is in de schakelklas, zodat de expertise in de vorm van een onderwijsplan inzichtelijk en beschikbaar wordt voor de hele basisschool.
7. Vraag de prestaties van oud-schakelklasleerlingen in het reguliere onderwijs op en signaleer daarmee tijdig welke leerlingen de aansluiting dreigen te verliezen.
8. Realiseer een vorm van opvang voor oud-schakelklasleerlingen die in het reguliere onderwijs in de problemen (dreigen te) komen.
9. Stem de nazorg af op de individuele behoeften van de (oud-) schakelklasleerlingen.

Praktijkervaringen met nazorg na schakelklassen

In een aantal gemeenten die in schooljaar 2005-2006 een pilot schakelklas hebben gerealiseerd, is al veel aandacht besteed aan het opzetten en inrichten van nazorg. In sommige gemeenten wordt nauw samengewerkt met de schoolbegeleidingsdienst en in andere gemeenten is de nazorg meer een initiatief van de schakelklasleerkracht(en). In veel gemeenten is men nog niet toegekomen aan het uitwerken van nazorg en een aantal gemeenten hebben al ruim doordachte en uitgewerkte plannen voor nazorg bij schakelklassen. Voorbeelden van uitgewerkte nazorgactiviteiten zijn: verkennings- en gewenningsperiode in het reguliere onderwijs, nazorgprotocollen, nazorgtraject in de vorm van halve dagopvang, terugkomdagen in de schakelklas en collegiale consultatie.

Op www.schakel-klassen.nl is een rapport te vinden van een onderzoek naar de ideeën over nazorg en de verschillende vormen die in de pilot schakelklassen zijn ontwikkeld.

→ voor meer informatie over nazorg na schakelklassen en voor andere informatie over schakelklassen, zie www.schakel-klassen.nl

inhoud en vormgeving:

Dirma Spijkerboer en Alinda van Bruggen
Zunderdorp Beleidsadvies & Management
Lange Voorhout 18
2515 EE Den Haag
tel: 070-3028210
www.zunderdorp.nl

foto:

OBS De Springbok, Den Haag

Den Haag, juni 2006